

Letlands

natuurlijke begrazing en ecotoerisme in Letland

Letlands

natuurlijke begrazing en ecotoerisme in Letland

Letland kan een gidsland worden voor de ontwikkeling van natuur en landschap in de nieuwe EU-lidstaten. De EU is naarstig op zoek naar duurzame vormen van plattelandontwikkeling en een veelbelovende vorm dient zich in Letland aan. Maar dan moet er wel snel gehandeld worden. Anders dreigt ook hier het doek te vallen voor bijzondere natuur- en cultuurlandschappen, zoals dat bij eerdere uitbreidingen van de EU gebeurde in bijvoorbeeld Griekenland en Spanje.

Stichting Ark heeft de afgelopen zes jaar in Letland een netwerk opgebouwd met boeren en natuurorganisaties, die natuurlijke begrazing als oplossing zien voor het behoud van het karakteristieke halfopen Letse landschap met zijn enorme natuurwaarden en mogelijkheden voor ecotoerisme. Er resten ons nog enkele jaren om deze aanpak onder de aandacht van Europese politici te brengen en daarvoor zijn aansprekende voorbeeldprojecten nodig. Het op korte termijn realiseren van die projecten en het bijbehorende lobbywerk gaat het reguliere budget van Stichting Ark te boven.

Daarom vroeg Ark een extra financiële impuls vanuit de Nationale Postcode Loterij. Met de extra bijdrage van € 996.325,00 kan de 'Letse aanpak' binnen enkele jaren uitgroeien tot een voorbeeld voor andere delen van het Oost-Europese platteland.

Achtergrond

politiek-economisch

Letland heeft lang voor de USSR geproduceerd, maar heeft momenteel slechts een fractie van de voormalige landbouwgrond nodig voor eigen gebruik. Sinds de onafhankelijkheid heeft een herverdeling van de grond onder particulieren plaatsgevonden, maar de meesten laten dit braak liggen in afwachting van betere tijden. Het gevolg is dat het land nu een ongekende natuurlijke rijkdom bezit, maar de toekomst daarvan wordt sterk bepaald door de landbouwpolitiek in Brussel.

Nu is het moment om een strategie te ontwikkelen, die de ontwikkeling van het Letse platteland samen laat opgaan met de ontwikkeling van zijn natuurlijke potenties. Een strategie, die weerstand kan bieden tegen verleidingen uit Brussel met een tegengesteld doel. Een aanpak bovendien die de Letten het lot in eigen hand doet houden. Extensieve begrazing kan daarbij een belangrijke rol spelen, temeer ook omdat dit een landschap oplevert dat een grote aantrekkingskracht blijkt uit te oefenen op recreanten en toeristen.

landschaps-ecologisch

De ineensstorting van de landbouw levert nu nog prachtige plaatjes op van overwoekerde sovchozen en braakliggende bloemenzeeën, maar het bos rukt in snel tempo op en neemt de plaats in van een halfopen landschap, dat juist door zijn afwisseling zo rijk is aan planten en dieren.

Het natuurlijke proces dat voor zo'n halfopen landschap zorgt is **begrazing door grote planteneters**. In Letland komen nog volop bevers, edelherten en elanden voor, maar de echte grazers -runderen en paarden- zijn vrijwel afwezig. In het wild kwamen ze niet meer voor, maar ook de veeteelt is sterk teruggelopen. De meeste boeren hebben niet meer dan enkele koeien voor eigen gebruik.

Er dient zich recent echter een groeiende groep natuurorganisaties en particulieren aan, die weer nieuwe perspectieven ziet voor begrazing met grotere kuddes paarden en runderen. De natuurorganisaties doen dit vooral vanwege het behoud van de natuurlijke diversiteit, de boeren omdat ze hopen daarmee het oude cultuurlandschap te bewaren en een nieuwe inkomstenbron (vlees, ecotoerisme) te genereren. Tenslotte zijn er gemeenten en provincies die deze initiatieven ondersteunen, vanwege de uitstraling en naamsbekendheid die dit oplevert en vanwege het belang dat zij hechten aan nieuwe recreatieve en economische impulsen in combinatie met natuur- en landschapsbescherming. Die hooggespannen verwachtingen zijn niet uit de lucht gegrepen: voor de (West-) Europese natuurtoerist is Letland straks één van de dichtstbijzijnde gebieden, waar een complete fauna, met wolven, beren, wisenten en elanden te zien zal zijn, in combinatie met fraaie cultuurlandschappen.

cultuurhistorisch

Opvallend (ten opzichte van andere Europese landen) is dat bij zowel natuurorganisaties als boeren een grote vraag is naar 'wilde' paarden en runderen. Dit wordt enerzijds ingegeven door de wens om geharde dieren te hebben, die met een minimum aan zorg (kostenbesparing) de strenge Letse winters kunnen overleven, anderzijds spelen wilde paarden en runderen, meer dan in andere Europese landen, nog een prominente rol in de Letse cultuur. Ze figureren in tal van sprookjes, volksliederen e.d. De eerste projecten waar deze dieren weer zijn teruggebracht trekken dan ook veel bekijks. In promotiemateriaal van Letland worden deze projecten ook steevast als nationale attracties opgevoerd.

Betrokkenheid Ark

De betrokkenheid van Stichting Ark bij Letse natuurprojecten dateert van 1998. Op uitnodiging van WWF Letland heeft Ark toen het eerste grote begrazingsproject opgezet bij het Pape-meer in het zuidwesten van het land. Sinds 1999 loopt hier een kudde koniks en is het aantal bezoekers gegroeid van 0 tot meer dan 10.000 betalende bezoekers per jaar.

Jan van der Veen, projectleider voor Ark, is sindsdien enkele maanden per jaar in Letland om rond het project in Pape een ecotoeristisch netwerk op te zetten en om nieuwe projecten te starten. Dit heeft inmiddels geleid tot grote begrazingsprojecten bij het Liepaja-meer (met de gemeente Grobinja), bij het Engure-meer (met het Letse Natuurfonds) en in het Kemer National Park. De rol van Ark is louter initiërend. Er is steeds een lokale partnerorganisatie die het project voortzet.

Daarnaast stimuleert Ark particulieren, vaak lokale boeren, bij het opzetten van hun eigen begrazingsprojecten. Bij deze kleinschaliger projecten staat niet alleen de natuurwinst centraal, maar ook de mogelijkheid van de boer om met het begrazingsproject (via vleesverkoop en/of recreatieve voorzieningen) een eigen inkomen op te bouwen. Projecten met particulieren lopen er inmiddels in de omgeving van Rucava, Rauna, Zaube en Aluksne.

Om deze projecten van dieren te voorzien heeft Ark in 2003 een tweede paardentransport naar Letland verzorgd en is ze in Letland zelf begonnen met een fokprogramma voor wilde runderen.

Binnen haar huidige mogelijkheden kan Ark jaarlijks tussen de 10 en 20 duizend euro aan de Letse projecten besteden. Net genoeg om jaarlijks enkele nieuwe projecten op te starten en deze te begeleiden, maar lang niet voldoende om de slag te kunnen maken, waar grote delen van het Letse platteland nu om vragen.

Met een eenmalige investering kan een robuust project worden opgezet dat met inkomsten uit kuddebeheer en ecotoerisme door onze counterparts kan worden uitgebouwd. Samen met de 6 jaar ervaring die Stichting Ark inmiddels in Letland heeft opgedaan, stelt dit ons in staat om een omvangrijk proces op gang te brengen dat als voorbeeld kan dienen voor duurzame natuur- én plattelandontwikkeling in de nieuwe Oost-Europese lidstaten. Na vijf jaar kan de inbreng van Ark weer naar het huidige niveau worden teruggeschroefd, waarbij de kuddefonds-constructie (zie hierna) continuïteit garandeert.

Kuddefonds

Met alle partners, particulieren en natuurorganisaties, heeft Ark contracten gesloten, waarbij de Letse counterpart gratis de beschikking krijgt over een kudde paarden en runderen, onder de voorwaarde dat na verloop van ca. 5 jaar de helft van de aanwas weer teruggeleverd wordt aan het kuddefonds dat Stichting Ark speciaal voor dit doel in het leven heeft geroepen. In de praktijk betekent dit voor de Letse partner dat hij geen grote investeringen hoeft te doen in een nieuwe kudde en (bij een jaarlijkse aanwas van 20-30 %) na vijf jaar zelf ongeveer een dubbel zo grote kudde onderhoudt, terwijl Ark op haar beurt ongeveer hetzelfde aantal dieren van het begin weer terugkrijgt en in kan zetten bij een volgend project. Zo ontstaat een domino-effect waarbij nieuwe begrazingsprojecten elkaar opvolgen, aangedreven door de aanwas uit de kuddes.

Volgens deze werkwijze kan het areaal begraasd natuurgebied in Letland jaarlijks met ca. 20 % uitbreiden. Dat lijkt heel wat, maar omdat het 'startkapitaal' zo klein is, is het vergeleken met het enorme areaal braakliggend gebied, niet meer dan een druppel op een gloeiende plaat.

Ter illustratie: in 1999 ging het om 1 project met een totale oppervlakte van ca. 150 ha (18 dieren). Vijf jaar en enkele herintroducties later, gaat het al om 8 projecten met een totale oppervlakte van ruim 1000 ha (150 dieren), maar de vraag naar nieuwe kuddes is vele malen groter. In heel Letland komen 100.000-den hectares voor deze vorm van natuur- en landschapsbeheer in aanmerking.

Een van de doelen van het Nederlandse Postcode Loterij-project is om binnen vijf jaar, via een eenmalige investering, een dermate robuuste kudde op te bouwen, dat daarna de aanwas van deze kudde kan voldoen aan de vraag naar dieren uit het

hele land. Om deze kuddes paarden en runderen een voldoende brede genetische basis mee te geven, dienen gedurende enkele opeenvolgende jaren nieuwe bloedlijnen (koniks, stepperunderen, heckrunderen) te worden toegevoegd.

Projectbeschrijving

Doel

Opzetten van een Lets netwerk van natuurprojecten, zowel met natuurorganisaties, lokale overheden als particulieren, dat een belangrijke bijdrage kan leveren aan een duurzame instandhouding van de Letse natuur en ontwikkeling van een nieuwe plattelandseconomie.

Het project zal tevens ingezet worden in de internationale discussie over de toekomst van natuur en platteland in Oost-Europese landen als gevolg van hun toetreding tot de EU, met als doel de Europese beleidsmakers te overtuigen van een andere aanpak.

Subdoelen zijn:

- ontwikkeling van het meest complete ecosysteem van Europa, waarin naast alle grote carnivoren (incl. lynx, wolf en bruine beer) straks ook alle grote herbivoren (incl. wisent, rund, paard en eland) aanwezig zijn
- behoud van het karakteristieke en ecologisch zeer rijke halfopen Letse landschap, zowel in zijn natuurlijke vorm, als in de cultuurvariant waarin particulieren weer kuddes weiden
- het opbouwen van een zelfstandige populatie wilde runderen en paarden, die kan voorzien in de vraag naar deze grazers in natuurgebieden over heel Letland
- het opbouwen van een netwerk van ecotoeristische voorzieningen, zowel gericht op de stedelijke bevolking van Letland, als op de buitenlandse natuurliefhebbers, waardoor er voor lokale gemeenschappen een extra economische drijfveer ontstaat om mee te werken met deze vorm van natuur- en plattelandontwikkeling
- de ontwikkeling van een educatief programma over natuurontwikkeling met grote herbivoren voor scholen uit de directe omgeving. Op te zetten in enkele lopende projecten, maar tevens als stramien voor toekomstige projecten
- het vergroten van de bekendheid en betrokkenheid van Europese politici en beleidsmakers met de Letse aanpak, zoals hierboven geschetst

Uitwerking

De doelen worden uitgewerkt voor twee typen projecten:

1. Grootschalige ontwikkeling van begraasde natuurgebieden met diverse natuurorganisaties en overheden, waarbij het accent ligt op de bescherming van belangrijke natuurreservaten en een voorlichtings- en educatief programma richting (vooral de stedelijke) bevolking.
2. Kleinschalige opzet van begrazingsprojecten met boeren waarbij de verkoop van vlees en ecotoerisme bijdragen aan een nieuwe plattelandseconomie, terwijl tegelijkertijd de natuurlijke rijkdom van het Letse platteland wordt gered.

Er is verder een dwarsrelatie tussen beide projectonderdelen, doordat de natuurlijke aanwas van de grote kuddes in de natuurgebieden voor een deel wordt gebruikt om de kleinere boerenprojecten van dieren te voorzien. Tijdens speciale excursies voor journalisten, politici en beleidsmakers zullen beide type projecten, hun onderlinge wisselwerking en hun voorbeeldfunctie voor andere gebieden worden toegelicht.

ad 1.

Het gaat hier om grote aaneengesloten gebieden met een (inter)nationale natuurbetekenis. Er wordt samengewerkt met natuurorganisaties en (regionale) overheden. Investerings hebben betrekking op de aankoop van sleutelhectares, de aanschaf van dieren (waarvan een deel t.z.t. weer wordt terug geleverd aan het kuddefonds), buitenrasters en informatieborden. Omdat deze gebieden ook een belangrijke educatieve functie wordt toegedicht, hebben locaties in de buurt van grote steden (o.a. Riga, Liepaja) de voorkeur. Op deze locaties worden samen met lokale organisaties veldlesprogramma's opgezet.

Met name rond Liepaja, de derde stad van Letland, dienen zich op korte termijn grote mogelijkheden aan. Zo kan zich rond het Liepajameer, direct grenzend aan de stad en met medewerking van een aantal buurgemeenten, op termijn een bijna 6.000 ha groot natuurgebied ontwikkelen, vergelijkbaar met de Oostvaardersplassen, maar dan in een natuurlijke setting. Hiervan kan binnen vijf jaar reeds 500-1000 hectare worden gerealiseerd. Ten noorden van de stad, rond het Tosmaresmeer, liggen kansen om reeds met 1500 hectare nieuw natuurgebied te beginnen. Aan de oostrand van het Liepajameer heeft de gemeente Grobina een huis dat ze graag wil ontwikkelen als een plek voor informatie voorziening en als uitvalsbasis voor veldlessen. Om dat te realiseren moet er nog wel het een en ander aan het pand worden verspijkerd.

ad 2.

Daarnaast start een programma voor enthousiaste particulieren, die op kleinere schaal met natuurlijke begrazing aan de slag willen. De animo is groot. Een vijftal projecten loopt al, maar de meesten moeten teleurgesteld worden wegens gebrek aan dieren. Hier blijft de investering beperkt tot de aanschaf van een kudde (via de kuddefonds-constructie) en kunnen ondernemers die met ecotoerisme aan de gang willen, rekenen op ondersteuning bij de marketing. Vervolgens kunnen zij zelf een inkomen genereren uit ecotoerisme, vleesverkoop en uit Letse en Europese subsidies voor zoogkoeien en de productie van vlees.

Projectteam

Projectleider Jan van der Veen is drietalig (Nederlands, Lets, Engels), initieert nieuwe projecten, onderhoudt de contacten daarmee en neemt het grootste deel van onderstaande activiteiten en communicatie voor zijn rekening. Hij werkt samen met een Letse counterpart, die na vijf jaar zelfstandig kan doorgaan op basis van de kuddefonds-contracten en aanvullende middelen, die de komende vijf jaar gegenereerd dienen te worden.

Het team bestaat verder uit nog drie Letse medewerkers: twee voor het veldonderwijs en één coördinator voor het groeiende netwerk van recreatieve ondernemers. Ark levert inhoudelijke en organisatorische ondersteuning aan dit team en zorgt er (samen met Letse counterparts) voor dat de resultaten van dit project een rol gaan spelen in de Europese natuur- en landbouwpolitiek.

Activiteiten

- opzet nieuwe projecten: zeker in de beginfase zal tijd gestoken moeten worden in het bezoeken en beoordelen van de verschillende projectaanvragen in Letland, zullen anderen gestimuleerd moeten worden om met nieuwe aanvragen te komen en zullen ook de huidige partners gewezen moeten worden op de nieuwe mogelijkheden die zich voordoen, als dit project wordt goedgekeurd.
- aankoop sleutelhectares: soms blokkeren slechts enkele hectares de aaneensluiting van grote stukken natuurgebied. Aankoop van dergelijke 'sleutelhectares' komt de beheerbaarheid van een gebied sterk ten goede en levert een forse besparing op rasterkosten. Omdat de grondprijs in Letland erg laag ligt (enkele 100-den euro's/ha) zijn hier geen grote bedragen mee gemoeid.
- kuddetransporten: om voor startkuddes met een voldoende brede genetische basis te zorgen en om ook kwantitatief voldoende geschikte dieren te hebben is het de eerste jaren nog nodig om onverwante bloedlijnen toe te voegen. Daarom zijn nog enkele transporten van paarden en runderen uit andere Europese natuurgebieden voorzien. Dit kunnen gebieden in Nederland zijn, maar er zullen waarschijnlijk ook vanuit Duitsland, Frankrijk en Hongarije dieren betrokken moeten worden.
- huidige gasthuizen rond Pape als voorbeeld, zal ook in de omgeving van nieuwe begrazingsprojecten gezocht worden naar ondernemers, die recreatieve voorzieningen willen ontwikkelen. Als eerste doelgroep gelden uiteraard de boeren, die ook zelf met grazers aan de slag willen.
- veldonderwijs: ook in Letland is sprake van een trek van het platteland naar de grote steden (Letland telt 2,4 miljoen inwoners waarvan inmiddels ruim 1 miljoen in de hoofdstad Riga wonen) en daarmee dreigt net als in andere delen van Europa een vervreemding van de natuur (al weet de gemiddelde taxichauffeur in Letland meestal nog meer van natuur dan een Nederlandse bioloog). Door met name in de buurt van grote steden veldlesprojecten voor kinderen op te starten willen we de bevolking van het begin af aan nauw betrekken bij de terugkeer van grote grazers in Letland en hun betekenis voor natuur en landschap.
- ecotoerisme: sinds 2004 vindt er via Eco Tourist Services een reis naar het gebied plaats en gezien de aanmeldingen zullen dat er volgend jaar waarschijnlijk meer zijn. Daarnaast wordt er sinds 2000 door Ark zelf ook jaarlijks een excursie georganiseerd met collega-natuurbeheerders. Omdat dit potentieel een belangrijke inkomstenbron is, zal hier de komende jaren extra tijd in geïnvesteerd worden om dit programma inhoudelijk en organisatorisch goed van de grond te krijgen.
- marketing: het organiseren van de vermarkting van de unieke toeristische initiatieven rondom de natuurprojecten door contacten te leggen met natuurreisorganisaties, informatie te verstrekken over natuurgebieden en accommodaties, een boekingsmogelijkheid voor groepen en particulieren te realiseren, voor zowel de binnenlandse als de buitenlandse markt, vestigen van de status van het Liepaja natuurgebied, werken aan de marketing ervan (samen met betrokkenen). Training van gidsen, VVV medewerkers, etc. kuddefonds: opstellen van contracten en onderhoud van contacten met deelnemers, evt. ook verzorgen van genetische administratie en zorgen dat dieren die 'terugvloeien' naar fonds, weer in nieuwe projecten ingezet kunnen worden.
- excursies voor journalisten en (Europese) beleidsmakers naar de projecten en informatievoorziening over de projecten richting deze doelgroep teneinde de Letse aanpak naar voren te schuiven in de besluitvorming over de toekomst van het Oost-Europese platteland.

Communicatie

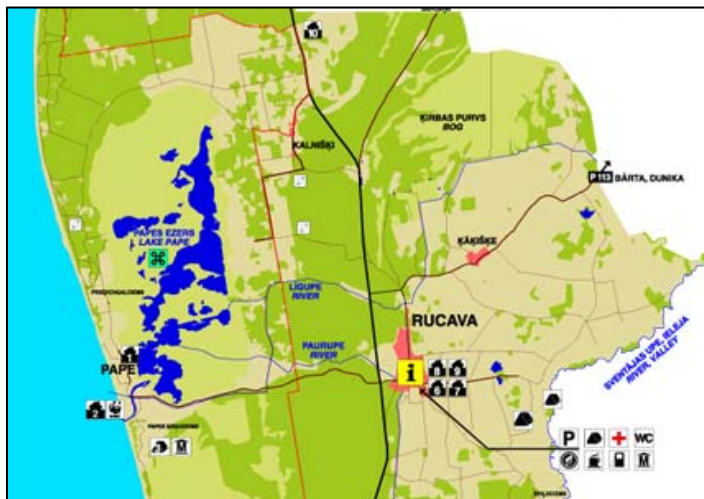
- met lokale bevolking: vooral via directe betrokkenheid van lokale ondernemers bij de projecten en door het aanbieden van open excursies
- met regionale/stedelijke bevolking: door ontwikkeling van flyers over de projecten, een goede bewegwijzering, het opzetten van veldlesprojecten voor basisscholen en regelmatige publiciteit in de regionale media
- met potentiële buitenlandse bezoekers: door reclame op websites en in brochures van West-Europese reisorganisaties, door tweetalige info (ook engels) bij projecten
- met partners in Letland en internationale natuurbescherming (o.a. Letse natuurfonds, LHF): door regelmatige (ieder kwartaal) contacten met Letse organisaties, het jaarlijks bezoeken van internationale symposia over natuurlijke begrazing en (Europese) plattelandsonwikkeling
- met bestuurders en beleidsmakers in de EU: door ze te voorzien van info over de Letse projecten, ze uit te nodigen voor excursies in het gebied en door ondersteuning van lobbyisten in Brussel. Hiervoor zal een aparte brochure worden vervaardigd, waarin de Letse aanpak als een voorbeeld voor andere Europese landen wordt neergezet.
- via de pers in Letland en Nederland: nu al verschijnen met enige regelmaat artikelen in de Letse kranten. Maar ook in de Nederlandse pers, bijv. als een Nederlandse kudde naar Letland getransporteerd wordt. Het is verder de bedoeling om jaarlijks een journalist van een landelijke Nederlandse krant uit te nodigen voor een artikel over het project. Daarbij kan de insteek variëren van plattelandsproblematiek, Europees natuurbeheer tot het aanprijzen van Letland als vakantiebestemming.

- met achterban en netwerk van Stichting Ark via een speciale webpagina op de Ark-site, www.stichtingark.nl, en via een speciale ingerichte hoek in het bezoekerscentrum in de Gelderse Poort.

Resultaten/producten na vijf jaar:

1. Europese bekendheid met deze vorm van natuur- en plattelandontwikkeling. Functioneren van het Letse project als internationaal voorbeeld en excursieobject voor bestuurders en beleidsmakers binnen de EU
2. Binnen Letland: integratie van deze vorm van natuur- en plattelandontwikkeling in het nationale natuur- en landbouwbeleid. Ruim 10.000 hectare extra natuurgebied in Letland op basis van natuurlijke begrazing en ecotoerisme. Onder te verdelen in een tiental grotere natuurparken (minimaal 200 ha) en een twintigtal particuliere projecten (gemiddeld ca. 50 ha)
3. Deze projecten zijn goed bewegwijzerd en voorzien van infoborden en/of informatiefolders. Het grote natuurproject bij de stad Liepaja is voorzien van een informatie- en educatiecentrum.

4. Samenhangend netwerk van natuurorganisaties en particuliere natuurbeheerders, die elkaar ondersteunen bij de verdere ontwikkeling van dit concept in andere delen van Letland. Opzet van een 'loket' bij de daar meest voor geëigende (Letse) organisatie waar zich aandienende particulieren terecht kunnen om zich goed onderbouwd te laten informeren over de opzet, aanpak en opbrengsten van deze vorm van natuurbeheer
5. Een populatie van ruim 300 koniks en 400 wilde runderen met een brede genetische samenstelling, waardoor deze populaties zich na 5 jaar geheel zelfstandig kunnen ontwikkelen

6. Een zelfstandig opererend netwerk van enkele tientallen natuurrecreatieve voorzieningen (gasthuizen, campings, B&B, infocentra) met een goed lopende marketing en goed georganiseerde boekingsmogelijkheid. (Agentschap). Opname van het toeristisch- recreatieve aanbod rondom de natuurgebieden in VVV aanbod, brochures, reisgidsen, in de Letse ECEAT-gids, etc. en in het programma-aanbod van buitenlandse touroperators die zich richten op natuurtochten en/of avontuurlijke reizen

7. Tien veldleskisten met bijbehorende materialen (opdrachten, zoekplaten) voor kinderen uit het basisonderwijs, waarmee totaal 15.000 kinderen en hun ouders veldwerk hebben gedaan + het realiseren van een organisatie om dit na vijf jaar zelfstandig voort te zetten.

8. Publiciteit

- enkele malen per jaar zullen de projecten op de Letse televisie te zien zijn
- jaarlijks (pagina)grote artikelen over het programma in één of meerdere Nederlandse dagbladen

9. Brochure: een Engelstalige uitgave, gericht op bestuurders en beleidsmakers die zich bezig houden met de Europese natuurbescherming en plattelandsontwikkeling.